

חינוך המחנך

מעשה החינוך הוא יצירה, והמורה הוא אמן החינוך. רק בצורה הזאת אכן יצליח המורה לגעת בנפשו של הילד. אך כדי להיות אמן חינוך, על המורה לצעוד בשביל ההתחנכות הפנימית

מאת גבע ששון

להבין, זהו המורה שאנו רוצים לאהוב, מהמורה אנו שואפים ללמוד, המורה יביא לנו את מה שיש בעולם" מתוך הרצאה של רודולף שטיינר להורים של תלמידי המחזור הראשון בחינוך ולדורף, 31.8.1919

מיהו המורה הזה ששטיינר מדבר עליו כמעט בכל הרצאותיו על חינוך, שצריך להכשיר עצמו כדי להכין את הילד אל החיים, וגם לעבור אתו תהליך מלא חיים בפני עצמו? בזכות אילו

"בהרבה מובנים, שאלת החינוך היום היא שאלה של מורים. כמבוגרים אנו עדיין לומדים מתוך החיים. החיים הם המורה הגדול ביותר שלנו. בכל מקרה, היכולת ללמוד מהחיים מגיעה לכל המוקדם בין גיל חמש-עשרה לשבע-עשרה. אז אנו עומדים בפעם הראשונה פנים מול פנים עם העולם באופן כזה, שאנו יכולים ללמוד ממנו באופן ישיר. עד אז המורה הפוגש אותנו בכיתה הוא העולם. זהו המורה שאנו מנסים

מחנך ותלמיד כתה ג', בית הספר שקד, טבעון צילום: טל גליק

כוחות יכול המורה לשאת בנפשו ולהוציא אל הפועל משימה בעלת אחריות מרוממת כל כך בעיצוב האדם?

אמנות החינוך

פסל, צייר, ארכיטקט ומוזיקאי – כולם יוצרים משהו עם יסוד של יופי, שיש לו פוטנציאל לגעת בעמקי נפשנו. אנו קוראים ליוצרים האלה אמנים. אנו מתפעלים מאמנותם ומושפעים מהיצירתיות ומהאינדיבידואליות המיוחדת שלהם. האמנים רואים "בעיני רוחם" תופעות מן הטבע והאדם, ואותן הם הופכים למעשה אמנות ממשי בחומר הארצי. בכישרונם הייחודי הם מסוגלים לחשוף את הממד הפנימי, החבוי, של היופי הטמון בבריאה. אפשר לומר שהאמנות על כל סוגיה היא הביטוי הנעלה ביותר של הטבע.

ומה לגבי המורה, המטפל ביצירה היפה ביותר – האדם? האם אפשר לייחס את עבודתו לתחום האמנות? האם המורה הוא אמן בתחום החינוך? הרי גם הוא עוסק בגילוי הנסתר הטמון בילד, והנסתר הזה רב על הגלוי.

מה דרוש לו למורה כדי ללמד באופן אמנותי ולעורר בתוכו כוחות יצירה וחיים, כדי לגעת בנפש הילד?

שטיינר חוזר ואומר לנו, שעל המורה להיות אדם המתעניין בטבע העולם והאדם, ובעיקר בטבעו של הילד ובעצמיותו המתפתחת. עליו להתעניין בכך כאמן, "כי ברגע שאנו מתקרבים לישות האנושית שהיא היצירה האמנותית של הטבע, עם חוקי הטבע, אנו חייבים לעבור אל תחום האמנות. יש במדע ידע נפלא על הטבע, אך טבע משולל חיים. תמצאו בו תשובות נפלאות לבעיות של הטבע החיצוני, אך לא תשובות לחידת האדם" (מתוך חינוך וחיים רוחיים מודרניים, הרצאה 1).

אם כן, על המורה לטפל בטבעו שלו. הרי כיצד יוכל המחנך לטפח את הווייתם של תלמידיו, בעודו מנוכר להווייתו שלו? הוא נקרא לחינוך עצמי, קודם כול בישותו שלו. הוא צריך לשאוף לעורר את עצמו, לפני שהוא מעורר את תלמידיו. המשפט הנצחי של סוקרטס, "דע את עצמך", צריך להזכיר לו את שעליו לעשות מדי יום ביומו.

מורים המלמדים באופן אמנותי
וחותרים לחיים פנימיים פעילים,
מחברים לאותו מקור רוחני
שממנו שואבים האמנים את
היצירתיות שלהם. חיבור שכזה
מאפשר למורה להיות רענן
ומלא השראה וחיים

המחנך צריך לדעת שהוא פועל לא רק עם מה ש"יש לוי", כישרונותיו ודרכו האמנותית, אלא בעיקר עם מה ש"הינו". או כפי שהפליא לתאר זאת אמן גדול, המשורר הגרמני שילר:

אם יש לך משהו, התחלק עמי,
אני אשלם תמורתו.

אם הינך משהו

הו, אז הבה ונתחלף בנפשות.

אך גם בזה לא די. לו היה נסמך המחנך רק על מה שהינו ומה שכבר הצליח לפתח, היה ניצב לעתים קרובות מול אכזבה. הרי, כמה מוכן המורה, אם הוא ישר עם עצמו, להכיר במגבלותיו? לכן, החינוך איננו תלוי רק במה שכבר הננו; הוא תלוי גם בשאיפות ובמטרות, יסודות שאנו נושאים (והם נושאים אותנו) לקראת המשך ההתפתחות. המורה זקוק גם לכוחות הבאים מן העתיד, כוחות אשר מייצגים אלמנט בחינוך שאינו ניתן להבנה מוחשית. מורים המלמדים באופן אמנותי וחותרים לחיים פנימיים פעילים מחוברים לאותו מקור רוחני שממנו שואבים האמנים את היצירתיות שלהם. חיבור שכזה מאפשר למורה להיות רענן ומלא השראה וחיים.

חינוך, חניכה ודיאלוג

בשפה העברית נגזרות המילים "חינוך" ו"חניכה" מאותו שורש, עדות להבנה מעמיקה של הקשר בין שני מושגים אלה. טיפוח ההוויה של המורה וקידום הידע החינוכי שלובים זה בזה ללא הפרד. החתירה לחניכה, מוסיף שטיינר, השאיפה להתפתחות רוחנית, חייבת בזמננו המודרני להגיע מהרצון – רצונו של כל אדם:

"למורה נחוצים חיים פנימיים פעילים, הוא צריך לחוש את האנושי שבתוכו. רק בזאת יוכל להתגבר על הפחד לדבר על הרוח. זה יוליד אותו לפתח את הרצון שלו, לא רק לדבר על הרוח כדבר מופשט, אלא כפעילות פנימית של הרוח הפועמת בתוכו. לא כמיסטיקה אפולולית אלא ככוח מעורר המחלחל וחודר את הווייתו עם רוחו. שאיפתו היא להביא לתוך החשיבה שלו ניצוץ שדומה לדחף שהביא אותו בילדותו ללמוד לדבר מתוך הלא מודע. חדור ברוח יכול המורה להביא לתלמידיו גם את החומרי ביותר מטבע העולם, באופן רוחני" (מתוך *The Younger Generation* הרצאה 6, 1922).

ככל שעולמנו הפנימי יהיה עשיר, ככל שעולם החשיבה שלנו יתבסס לא רק על התבוננות חיצונית ונסיינית, כך נפתח דרך חדשה של התבוננות בעולם ובאדם. באופן הזה, גם חיינו החיצוניים הופכים להיות פעילים וערניים. סיפור יהודי קטן ממחיש את משמעות העניין:

"הרבי ותלמידו מהלכים בשדה ורואים עופות פורחים ובהמות רועות ובכל פעם ינהקו ויצפצפו (יצייצו). ואמר התלמיד לרבו: "חשקה נפשי להבין דיבורם וצפצופם". השיב לו רבו: "שתשים על לבך להבין מה אתה מדבר, אז תבין דיבורם וצפצופם" (מתוך "תפארת היהודי" לרבי יעקב יצחק, פרק ט עמוד עא)

המורה הנכון

אומר פתגם יהודי: "כאשר המורה הלא נכון עושה את הדבר הנכון, התוצאה תהיה לא נכונה; וכאשר המורה הנכון עושה את הדבר הלא נכון, התוצאה תהיה נכונה". כדי להיות "המורה הנכון" נדרש מהמורה יותר מאשר להיות מודע; נדרש ממנו להיות מאוזן.